

Предраг Црнковић

САМ У КУЋИ – KEVIN ALLEIN ZU HAUSE IN DDR

*Упоредна критика америчког серијала Home Alone и забрањеног
источнонемачког „римејка”, недавно преминулог редитеља Френка Бејера.*

*Свеј је прејун незадовољника. И, чињеница је, ништа није сигурно.
Сад, баш ме бриџа јеси ли римски папа, председник Америке или изабран
за човека године; нешто може да пође наопако. Е сад, изволи, знаш,
жали се, кажи своје проблеме ближњем свом, моли за помоћ, и гледај
само како беже. Е сад, у Русији, иако су удесили да свако свакоме помаже...
бар у у теорији. Али за Тексас знам, и овде... Овде си у се и своје кљусе.*

(Приватни детектив Вајзер,
на почетку филма браће Коен „Крваво просто”)

Колико пута сте помислили гледајући америчке филмове „Па добро, зашто он лепо не каже шта га мучи? Колико би проблема то само спречило?”

Усредсредно бих се на фундаменталну разлику између два менталитета: америчког и европског. Тачније, ту има три менталитета – још увек постоји и источноевропски, упркос уједињењу Немачке и уласку великог броја држава у ЕУ, и то оних држава у којима смо некада ми, или наши очеви, знали себи да изгледамо као милионери, зато што смо имали „онај” пасош и добру валуту. Европа номинално укида појам „источна Европа” и то образлаже и пуком географском чињени-

цом да је „Праг западнији од Беча”. Али, „на терену” можете да осетите како уистину стоје ствари, када вас, на пример, неки Немац упозори: „Не купујте то, то вам је источно”, или када вас тамнопута шведска цариница гледа с таквим презиром као да сте ухваћени у крађи кокошака, зато што је приметила ваш пасош.

Какав је тај источнонемачки *Сам у кући*? Прво, храбри одлука да се направи „римејк” америчког оригинала (освежавајуће, после толиких лоших американизованих обрада, по правилу француских филмова), а друго, чуди да је филм завршио у бункеру, јер је по свему политички исправна пропаганда социјалистичког начина живота и осуда „отуђености”.

Кевинову мајку играла је Кристина Шорн, редитељ је чувени Френк Бејер, забрањиван још од *Каменоџ ѿпраџа* из 1966, а Кевина – у немачкој верзији то је Марио – „тумачио” је дебитант Уве Фишер (дanas „геј” порно звезда).

ПОМОЗИ СЕБИ ПА ЋЕ ТИ И БОГ ПОМОЋИ

Помози ближњем свом, па ће ти се помоћи. Богу нису потребне молитве. Њему ћеш се најбоље молити ако помогнеш ближњем и не тражиш ништа заузврат. Тако кажу лутеранци, и та пропаганда нас деценијама засипа из америчких филмова. Амерички јунак ћути о својим сумњама и проблемима. Он не мора све да разјасни и све да исприча. Муке по Мати као да су биле део филмског кода у Холивуду. Често се дешава да амерички јунак (привремено) напусти и сопствени циљ да би помогао потпуно непознатој особи, као нпр. у филму „Cop Air” (код нас преведен као ”Летећа тамница”): Николас Кејџ, то јест Камерон По, одбрани полицајку од силовања, помогне рањеном колеги кога једва познаје, одбија да напусти авион иако жуди да се види са женом и ћерком која га и не памти. Источноевропски гледалац би се запитао: „Па шта се он меша у туђе проблеме, нека гледао свој пос’о”. Лутеранска доктрина каже – а томе нас учи и амерички филм – да је ђаволска работа ако без размишљања поштујемо законе и да се тако никако нећемо умилити Богу! Мистика и интелектуализовање се такође осуђују. Колико пута смо у Хичкоковим филмовима видели да је главни лик погрешно оптужен и да мора да се служим лажима и мора да прекрши закон, јер би га искључиво говорење сухе истине одвело на губилиште? Осим тога, и људи од закона су често корумпирани, па је – по правилу у бекству – наш јунак у наизглед безизлазној ситуацији. Наравно, теолог може да објасни да је Мата мислио на то да се човек уобрази и почне превише добро да мисли о себи када се задовољи пуким поштовањем закона: ствар је у томе да треба мислити и о наслеђеном греху; и колико се пута такви пуки поштоваоци закона у америч-

ком филму покажу или као слабићи или као саучесници зла – шта вреди закон ако је невин човек његова жртва? Амерички јунак не филозофира много; он по правилу чини то што чини зато што једноставно зна да се тако мора. Зато он увек успева да испуни своју судбину. Проблем данашњег човека је у томе што га страх од грешке спречава чак и да сазна своју судбину, а камоли да је испуни. Постављање компликованих питања о смислу замагљује осећање дужности код савременог човека, пре свега источноевропског. Дужност је – чинити добро ближњем свом. Томе нас деценијама учи амерички филм А-продукције а пре појаве филма вековима су проповедали Лутерови ученици.

Лутеранска црква у Америци често на хепенинзима, на матинеима, приказује *Home Alone I* и *II*, а у избору безбројних протестантских удружења та два филма су заједно с Каприним *Животи је диван* са Џемсом Стјуартом, на врху листе најбољих божићних филмова уопште.

Суштинска разлика између источноевропских сценарија (узгред, и латиноамеричких сапуница) и америчког филма је у томе што смо ми и Латини распричани дозлабога. Токови свести и гласна исповедања су само мало краћи од Кастрових говораница.

А сетимо се Сема Пекинпоа и два његова филма: *Дивља Хорга* – када Вилијем Холден, то јест Пајк, најмање три пута каже само „Let’s go!” и *Бивши пријатељ Кид*, када Крис Кристоферсон, то јест Били Кид, на самом почетку каже само: „I reckon!”, па отпије виски. Кратко и јасно!

(Ако се неко доведе већ сетио два вестерна – Цинеманоновог, наводно левичарског *Тачно у њогне*, и наводно десничарског Хоксовог одговора у виду *Рио Браво*, рећи ћу само то да је Куперов лик маршал Кејн оклеветан; није он очајнички тражио помоћ од „коллектива”, већ је управо скроз амерички одбио да побегне, између осталог и зато што би у прерији, на отвореном, био лакша мета него у граду [овај здраворазумски мотив се увек превиди]. А када су се његови пријатељи показали као кукавице, Кејн је само рекао „Thanks!” („Фала ви, другови!”) и није тупио о моралу, а и својој фришкој супрузи Грејс Кели је само рекао: „I don’t have time to tell you!” [i.e. зашто морам да останем и да се сучим са хуљом]. Толико о тим филмовима, то је друга прича.)

Не гњавити другог сопственом муком основна је особина америчког филмског јунака. И мали Кевин из серијала *Сам у кући* придржава се тога, и у тренутку када се чини да му нема спаса, он налази времена и снаге да безусловно помогне другима, саветом или „топлом речју”, па му се зато и добрим враћа. Као да сам себе оснажи сопственим добротинством.

О чему је реч у убункерисаном источнонемачком *Mario: Allein zu Haus in DDR?* Породица је имућна, реч је о лабудовој песми комунистичке аристократије: отац је члан ЦК, мајка архитекта у грађевинској фирми која подиже ружна, али бесплатна стамбена насеља (ваљда иста она за чије је рушење после уједињења потрошено милијарде марака). Источ-

ни Немци наравно неће да славе Божић, таман посла, а и немају обичај да путују за Нову годину; зато је радња смештена у лето. Где је летовала виша класа некадашњег источног блока? Две дестинације су биле на цени: Златни Пјасци у Бугарској и јадранска обала, и често Дубровник. (Узгред: чувена сцена која деценијама изазива смех у Кинотеци, из филма Џозефа Лоузија *Могестии Блејз* када Дирк Богард, то јест Габријел, док пијуцка коктел плаве боје /с рибицом?!/ из невероватно дизајниране чаше – у којој би просечни источноевропски директор покушао да оживи икебану – када дакле Габријел каже: „... идемо у Дубровник!”)

Овога пута су били Златни Пјасци. Презапослена и, наравно, отуђена породица иде на летовање које је по себи статусни симбол. Имају двоје деце, трособан стан и најновији модел шкоде. Ђерка је старија, у лудим годинама, вокмен јој је срастао с главом, у соби јој постер Џорџа Мајкла (замишљамо смех у сали – данас); она слуша домаћи бенд који пева на енглеском и који звучи као Мики Јевремовић на пилулама за мршављење. Синчић Марио је ђаволак и размажен. Треба му поука – да без рада нема хлеба (чему ли нас све нису учили у *оно време*?!).

Франк Бејер копира неуротичну гужву с почетка америчког филма. Људи ће сами себе да спакују у кофер, а заборавиће пасош на ноћном сточићу. Син би да понесе све стрипове, а ћерка све касете (хеј, касете!). Ипак, има и нешто наше, блиско, „источно” – добросуседство: ко ће да залива цвеће ако не комшиница? Разговор Мариове мајке и комшинице, пензионисане учитељице, садржи типичну езоповску (једину дозвољену) друштвену жаоку: критикује се руски кавијар, јер је прескуп. А „намеће се увоз”...

КОЛЕКТИВ ЈЕ ВАЖНИЈИ ОД СВАКОГ ПОЈЕДИНЦА!

Колектив је важнији од сваког појединца!, подвалили су крајем осамдесетих у хрватским титловима у једном филму. Појединац против система, гласи образац америчког филма.

„Слободно се обрати чика милицајцу!” учили су нас. Али полицајци често ухвате погрешног па он сам мора уместо њих да решава злочине, јесте најчешћи заплет у Холивуду. (Где, то се не доживљава као напад на „амерички систем и његове вредности”? „Капиталистички реализам” је пажњу обраћао на секс....)

Кевину не пада на памет да се обрати ни „колективу” ни „систему” ни полицајцима. Златни зуб Џоа Пешија – „није злато све што сија”!

Марио је наравно одмах покушао да пронађе „милицајца”. Али, пази сад – у Немачкој готово да нема криминала. Лети су такве врућине да се и ретким лоповима више свиђа лимунада или чешко брчкање ногу у ’ладној води, и поред толиких празних станова препуштених на

милост њиховим пајсерима. Осим тога, као што ће се показати на крају филма у свеопштем хепиенду, „са сваким се може изграђивати социјализам”, па ће и други лопови добити још једну прилику. Дакле, полицајаца нема, јер у социјализму ће криминал бити искорењен. Ни тај уступак сценаристе Детлефа Мишела (иначе аутора сценарија за *Денушијанију* из 1993) очигледно није задовољио цензоре.

Кевин на улицама Њујорка и Чикага препуним отуђених и ужурбаних људи и не помишља да потражи помоћ. Породица је основна ћелија америчког друштва! Самоодбрана је у сржи америчког менталитета. Треба се сетити да је самоодбрана, напротив, била врло лоше регулисана у источноевропским законодавствима, а да заштита приватне својине није била обавеза полиције и у закону није ни постојала до демократских промена крајем осамдесетих. То је и разумљиво: државна својина (и „друштвена” исто тако) била је светиња (на папиру), а дати појединцу право да се брани није могло бити добро схваћено. Држава има право да суди, не појединац. У случајевима процесуираних самоодбрана, оптужени је по правилу имао велике муке да докаже колико је био угрожен. Мој утисак из црних хроника тога доба јесте да су таквима строже судили него „обичним убицама”. Социјалистичко законодавство једноставно није могло да се уживи у то да се појединац меша у споствени живот. Односно смрт. (С друге стране, наказно схваћена „самоодбрана нације” била је средство мобилисања у ратовима деведесетих.) Сентиментално сећање и државна статистика нам шапућу на ухо да је *шага* стопа криминала била тако ниска (колико је људи из панк генерације видело револвер или бомбу пре војног рока?), да се сматрало да су неки облици насиља „прирођени само ’трулом Западу’ и америчким филмовима” (цитат образложења извесних судија након пресуда). Између осталог, тај „мир на улицама” био је и саставни део туристичке пропаганде; сећам се једног samozадовољног описа који је приписан страном туристи: „... јесте да жуљају дрвена седишта у полусрушеном биоскопу у којем опада малтер са зидова, јесте да је конобар тако намргођен да морате да се извињавате што смо нешто поручили, јесте да мува плива леђно у хотелској супи, али зато имамо ваше домаће граделе и осмех локалног народа, а сигурност... нигде насиља, бомби, убица и слично, као ’тамо’, можемо да се опустимо.” Док се дакле у источној Европи на самоодбрану гледа попреко, то је у САД толико природно, да је у ствари 20 процената породичних убистава почињено под изговором самоодбране. Човеку је досадила ташта, или се жени смучио муж, и онда они лепо окрену 911 и кажу увек исто: „... чуо/ла сам кораке и шумове; мислио/ла сам да је провалник, пуцао/ла сам и упалио/ла светло; и: убио сам ташту; убила сам мужа; молим лепо дођите!”

Кевин се не обраћа странцима за помоћ тек тако. Не каже бадава Џин Хекман, то јест Николас Ерп у Кезденовој биографији Вајата Ерпа, не каже он бадава својим синовима: „Remember this, all of you. Not-

hing counts so much as blood. The rest are just strangers.” (Запамтите ово, сви. Ништа тако не вреди као род. Остали су странци.) Суседи у америчком филму гледају своја посла. У филму Миомира Стаменковића *СБ зајивара круз*, од чувара до домара, преко пекара до сељака на пијаци, сви су на задатку. Као у шпијунским филмовима из времена Другог светског рата по нацрту Џеја Едгара Хувера „сви смо ми Еф-Би-Ај” или „и после Рузвелта – Труман”. Ипак, док је америчка комшијска радозналост после тог ратног периода претежно у служби комике (у виду бакуте с папилотнама и краставцима на глави) источневропски суседи су оријентисани на спољне и унутрашње непријатеље.

Ћутање је и право појединца, то је у америчком менталитету, па је зато ваљда и измишљен Пети амандман.

СВИ СМО МИ КЕВИНИ

Кевину не пада на памет да се запита „Какви су то људи?! Куда иде наше напредно америчко друштво?”. Он је некако још у породичном васпитању покупио да у свету има зла, и да се са њим ваља борити, за разлику од већине из наше генерације, која је попила педагошке поеме под стакленим звоном, па се увек изненадимо када наиђемо на зло које „нисмо ничим изазвали”. А опет, нити је Кевин параноичан, нити смо ми „одавде” спремни да свакога пригрлимо (иако у то уверавамо и себе и „свет”), а да не тражимо скривену намеру. Нисмо ли сви ми из земаља у транзицији као неприлагођени Кевини у Чикагу и Њујорку – од другог тражимо помоћ (читај: донације), не унемо ни себи да помогнемо (смита нам конкуренција), другима не желимо помоћи („нама је још горе”), и свакога из белог света гњавимо нашом историјом? Вечити унуци оних који су створили „тамницу народа”...

Марио је, тако, потпуно очајан. Он не може да наручи пицу као Кевин јер тога нема у Источној Немачкој. Нема ни Мекдоналдса. А не приличи деци да иду у кафане. То да су Марија заборавили отац, члан Централног комитета, и мајка, запослена интелектуалка, то је врхунац отуђења; треба ли да се напомене и да је ћерка на рубу дроге? То је истина, само назначено (кроз њену жељу да постане рок певачица и дружење са рокерима „а који су по уџбенику из источноевропске криминалистичке тактике – наркомани по 'default-y'”), међутим и она је спасена јер ће на крају заједно с мајком на концерт немачког Ђорђа Марјановића.

И онда, као у америчкој верзији *Никииџе* у којој режисер Џон Бедем кадар по кадар копира неке сцене Бесоновог филма (и једино је ту добар, док у американизованим деловима које је прерадио Роберт Гечел то све изгледа као сапуница), дакле сусрет Кевина с на први поглед страшним старцем Марлијем, то јест Робертом Блосомом, у цр-

кви на Бадње вече. Тада Кевин схвати да је матори симпатичан и тужан човек, који жали за породицом с којом више не говори.

Шта тада ради Кевин? Свако источноевропско дете – под условом да уђе у цркву, зато морамо то да преселимо у стонотениски клуб месне заједнице – одмах би затражило помоћ, кад већ није нашло чика полицајца. А Кевин, потпуно у складу с лутеранском идеологијом, пружа руку помоћи другоме иако је сам већ у невољи. Он даје савет, иначе генијалан у својој једноставности, „Шта можете да изгубите, не може да буде горе”, и – као да је охрабрен сопственим добрим делом – креће у одбрану дома свога; овај милосрдни Кевинов гест означава прву половину филма. (У следећем филму, исти случај, још дирљивији: Кевин даје невероватно мудар – типично амерички – савет на први поглед страшној клошарки: нешто у стилу сада је час, пробајмо док још можемо, и треба се плашити једино страха – све то кроз параболу о клизачкама које је чувао, па их прерастао и није стигао да их употреби.)

Источнонемачки Марио наравно неће у цркву, већ у клуб пензионера при месној заједници; већ је пало вече, шкода с потпуно отуђеним родитељима, огрезлим у потрошачким благодетима изопаченог социјализма, можда је већ прешла границу Бугарске, и после целодневног лутања гладни Марио више не зна шта ће. И налети на старца кога се плашио јер је на први поглед био строг. Једнако као што се Кевин плашио Марлија. Кадар по кадар, Бејер је све ископирао. Он је професионалац – уосталом, прашки ђак! Дакле, визуелно је све исто, али текст је мало другачији. Наиме, стари Ерик је борац против фашизма. У пензији је и има много одликовања. Одлично је здравља, у ствари вео овако изблиза. Риболовац, планинар, има брвнару на планини, а ни он се не виђа много с отуђеном децом која су своју децу такође послали на неко тамо море. Куда иде ова земља када се тако заборави на човека? А човек је наше највеће богатство. Важнији од сваког апарата...! Пензиносани ратник, штавише припадник покрета отпора против Хитлера, симболизује заборављене идеале социјализма, а заборављени су зато што су људи подлегли потрошачком менталитету. Има нешто важније од шкоде, летовања у тој извиканој Бугарској, тамо у тим Златним Пјасцима, а не знамо шта нам ради омладина... (И то је разлика у односу на амерички оригинал – Марио добија савет од деде; регресија на делу. Такви су и сви источни Европљани, вечито у прошлости, било црвеној било оној наивној капиталистичкој, који у сањаном облику с оне стране гвоздене завесе такође одавно не постоји.)

Кевин је попут правог америчког хероја ћутао о сопственим проблемима и помогао ближњем свом, Марио је одмах добио вишезначну лекцију од чилога старца. Кевин је прешао на прављење ратног плана одбране, Марио је послужен домаћим пасуљем који је иначе заборавио да једе, јер је стандард у Источној Немачкој пребрзо порастао. А

домаћа кухиња је на столу јер је стари риболовац одмах у помоћ позвао тетке и комшинице да се самоорганизују у лети готово напуштеном Дрездену, који дахће под великим врућинама.

Већ се наслућује хепиенд, потпуно различит од америчког. Препун наравоученија сасвим другачије врсте, пацке ће добити пре свега родитељи када се успаничени врате за три дана; мали Марио се попут Јана Бибијана Елина Пелина од злочестог враголана претвара у вредног и искреног друга. Заслужио је, колико сутра, пионирску мараму. Открио је чари заборављених домаћих јела, стари га је одвео на пецање па је видео и природу, чак и коју овцу, и то први пут у животу, упецао је свог првог шарана, нацепао дрва поред колибе, и уз вечерњу ватру слушао приче из рата и послератне изградње. Чак ће и старија сестра, када се за три дана буде вратила, видети да матори уме уз гитару и да запева. И то не само какаљинку. Чак и двојица лопова који су – онако пијани већ по чешки симпатични – покушали у међувремену да обију два-три стана, под строгим надзором орног пензионера откриће да могу да допринесу изградњи социјализма градњом складишта за старе боце; осим тога, они имају и добар изговор: у криминал су се дали јер им требају паре за Праг где желе да упишу студије филмске режије...

Ето о томе је говорио приватни детектив Вајзер у филму *Крваво љростйо*. У источној Европи с другима могу да се поделе социјални проблеми; колектив помаже појединцу. Истина, како вели Вајзер, плате нису баш велике. Али, међуљудски односи и солидарност све надокнаде.

Није ли поама за ријалити шоуима и потреба за психијатрима управо резултат тог сада већ двоековног потискивања онога што је Американцу на души? Чак су и северноамеричке сапунице ћутљивије. С друге стране, источни Европљанин ће да прича о свему само не ономе што се виду у ријалити шоуима и што се поверава психијатру. Американац ће вам рећи све осим тога колику плату има и има ли уштеђевину да плати болничке трошкове. Европљанин ће, опет, све да каже, осим да су га родитељи злостављали. Две логореје, сасвим различите, свака тражи свог слушаоца.

*

Film *Mario – Allein zu Haus in DDR* Франка Бејера је измишљен. И име редитеља и сва остала имена глумаца и сценаристе су права, то су доиста источнонемачки синеасти, али наравно нису радили на овом непостојећем филму; Уве је стварно геј порно звезда, тако бар кажу – и рођен је исте године када и Калкин, дакле 1980. Уосталом, ако је Берлински зид пао крајем 1989, а први *Сам у кући* снимљен 1990, вероватно је читаоцима било сумњиво како је „немачки римејк” могао да буде направљен.